

«Львівська політехніка»; упоряд. Л. В. Ярмол. Львів: Галицька видавнича спілка, 2022. С. 83–89.

4. Боярський О.О. Людина в місцевому самоврядуванні: до розуміння та вивчення параметрально-нормативних ознак : монографія; за ред. М. О. Баймуратова; Ін-т законодавства ВР України. Київ-Одеса : Фенікс, 2022. 432 с.

5. Баймуратов М. О. Локальна система захисту прав людини в Україні: сутність та становлення. *Юридична освіта і правова держава* : зб. наук. праць. Одеса, 1997. С. 96–101.

6. Бобровник Д.О. Глобалістський потенціал територіальної громади: теоретичні підходи до визначення. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 2. С. 79–85.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-271-8-4>

ПРО ДЕЯКІ ТРЕНДИ ІТ ДЛЯ СУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Бардадим Т. О.

*кандидат фізико-математичних наук,
старший науковий співробітник
Інституту кібернетики імені В. М. Глушкова
Національної академії наук України*

Лефтеров О. В.

*науковий співробітник
Інституту кібернетики імені В. М. Глушкова
Національної академії наук України*

Міхновська А. Г.

*провідний інженер
Інституту кібернетики імені В. М. Глушкова
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Вступ

Найближчим часом для переговорів про вступ Україні до ЄС уряд нашої держави має виконати низку вимог, серед яких продовження судової реформи є провідною. Процес судової реформи триває вже багато років. На першому етапі, який триває з 1992 року, було прийнято Концепцію судово-правової реформи, далі у 1994 році – закон «Про статус суддів», і в 1996 році у Конституції України було закріплено три гілки державної влади: законодавча, виконавча та

судова. До позитивних того часу слід віднести ще відокремлення цивільного права від адміністративного і створення гілки адміністративних судів. Надалі судова реформа почала гальмування, оскільки тенденція використання судів у власних інтересах політичними силами почала набирати обертів, і стала зростати фінансова залежність судової влади від виконавчої влади.

Початком другого етапу судової реформи можна вважати 2 липня 2016 року, коли Верховна Рада прийняла зміни до Конституції, а також прийняла закон «Про судоустрій і статус суддів» (на зміну попереднього закону від 2010 року і його редакції від 2015 року) і далі закони: «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», «Про забезпечення права на справедливий суд», «Про вищу раду правосуддя» та ряд інших. Для прискорення темпів судової реформи з боку суспільства, провідними українськими експертами та громадськими організаціями у травні 2020 року було розроблено Карту судової реформи – план дій, який містить ключові рекомендації для створення фундаменту щодо сильної та незалежної судової влади в Україні.

Однак, існуюча інерційність персоналу судів на різних рівнях та спротив судовій реформі з боку «суддівського корпусу», який залишив на своїх посадах чимало корумпованих суддів, привела до того, що довіра до судочинства після другого етапу реформи продовжувала залишатися на низькому рівні. Такий результат вказує на те, що можливості організаційних і соціально-правових методів реформування судової влади в Україні на поточний момент майже повністю вичерпано [1, URL].

Для того щоб Україна могла скористатися своїм історичним шансом для забезпечення верховенства права, організації належного доступу до правосуддя та розвитку сприятливих умов для ведення бізнесу, необхідно вектор реформи спрямувати на створення умов для роботи так званого електронного суду та впровадження інформаційних технологій (ІТ) у повсякденну діяльність судів, що приведе до поступового переходу від паперового до електронного судочинства.

1. ІТ – провідний напрямок судової реформи

Рівень довіри громадян до суду не зростатиме, якщо вони не матимуть можливості прозоро, своєчасно та повно захистити свої права.

По Україні до судів першої та апеляційної інстанції у середньому щорічно надходять понад трьох мільйонів справ та матеріалів. Зрозуміло що при такому середньомісячному обсязі навантаження на одного суддю, а це приблизно складає 75 справ і матеріалів, використання можливостей ІТ стає вкрай необхідним. Інформатизація судової системи шляхом впровадження сучасних ІТ-технологій виявляється одним із найефективніших підходів підвищення рівня

доступності та якості правосуддя. Впровадження електронної підтримки правосуддя на основі ІТ дозволяє спростити доступ громадян і бізнесу до судових процедур за рахунок прискорення процесу судочинства, зменшення рутинних процесів в апараті суду, характерних для різних етапів судочинства, скорочення витрат, обумовлених необхідністю фізичної присутності сторін і/або залучення професійних юристів в якості представників учасників судових розглядів. Впровадження ІТ забезпечує максимальний ефект при використанні систем електронної подачі документів та онлайн-взаємодії сторін учасників судових розглядів та суддів, відеоконференц-зв'язку, автоматичного протоколювання та транскрибування судових засідань, а також у разі автоматизації діяльності апарату суду. Крім цього, застосування ІТ у сфері правосуддя сприяє розширенню практик досудового та позасудового врегулювання, розгляду суперечок на ранній стадії, а також компенсує прогалини у правовій освіті громадян, які перешкоджають їм ефективно захищати власні права.

Проте, використання ІТ у діяльності судових установ України та залучення їх до розгляду судових справ досі перебуває у початковій стадії. Протягом чотирьох останніх років електронний суд так і не було створено відповідними службами [2, URL]. В результаті судді і учасників судових процесів потрапили в ситуацію, коли в умовах епідемії COVID-19, а тепер і під час війни, фізично неможливо дістатися суду, а засоби дистанційного ведення засідань у більшості судових установ не впроваджені. На поточний час системи електронного суду, по факту, немає, а відсутність типової розподіленої інформаційної технології судочинства не дозволяє оптимізувати зусилля на супровід інформаційних систем для підтримки діяльності судових установ від першої інстанції до вищої. Виходом з такої ситуації голова Верховного Суду Всеволод Князев вважає необхідним організувати розгляд справ першої інстанції за допомогою інформаційних систем з використанням методів штучного інтелекту та посилювати співпрацю з польськими колегами, які нещодавно перейшли до формату електронного суду [3, URL]. Їхня система організації судочинства дуже схожа на українську, що дає можливість швидко розробити та впровадити методіку використання і супроводу ІТ електронного суду .

Однак, слід звернути увагу на те, що запозичення досвіду та програмного забезпечення з країн ЄС недостатньо для зміни стану справ на краще, необхідно осмислити помилки процесу діджиталізації Судової влади в Україні і до початку нового етапу створення електронного судочинства розробити власну доктрину [4, URL] та виконати роботи по проектуванню типової інтелектуальної суб'єктно орієнтованої платформи та технології для її реалізації, впровадження та підтримки .

2. Штучний інтелект і судочинство

Наприкінці сімдесятих років 20-го століття, у дослідженнях з штучного інтелекту сформувався самостійний напрям, який отримав назву «експертні системи». Пік розвитку експертних систем прийшовся на середину 80-х – 90-х років. Експертні системи сприяють набуттю знань та збагаченню досвіду співробітників слідчих, експертних та оперативних підрозділів; «вирівнюванню знань» не однаково підготовлених співробітників; встановлення «прикордонних» типів злочинців, розпізнати яких іншими методами неможливо чи важко [5, с. 138]. Серед найбільш успішних прикладів їх використання було і судочинство (класичною вважається «JUDITH»). Але технічні та технологічні можливості того часу не дозволяли створювати повноцінні системи, що допомагають людині приймати рішення. То були академічні розробки, здатні вирішувати лише вузькоспеціалізовані завдання. Вузьким місцем експертних систем є процес залучення знань та їх якість, тому на наступному етапі їх розвитку прийшло машинне навчання.

Незважаючи на всі складності і проблеми щодо використання штучного інтелекту, у сфері судової діяльності на поточний момент склалися соціальні, інформаційні, правові і технологічні можливості для створення типових інтелектуальних систем для підтримки діяльності судів і суддів, а саме:

- Рада Європи у особі Європейською комісії з ефективності правосуддя у грудні 2018 року затвердила “Європейську етичну хартію” щодо застосування штучного інтелекту у судових системах. Це перший міжнародний акт спеціально присвячений використанню штучного інтелекту у правосудді, в якому сформульовано п’ять базових принципів застосування штучного інтелекту.

- На даний момент технічні можливості робочих станцій і серверів суттєво зросли у порівнянні з початком 21-го століття, існують потужні Дата центри, розвинута мережа доступу до швидкісного інтернету і мереж зв’язку а також розширились можливості базових сервісів провайдерів.

- Культура взаємодії користувачів з засобами обчислювальної техніки та прикладними програмними пакетами значно підвищилася і зросли навички обробки електронних документів апаратом судів.

- При всіх недоліках і негативних результатах процесу інформатизації судових установ в Україні слід зазначити один позитивний момент – це накопичення великих масивів електронних документів в державних реєстрах та базах даних. А це сприяє можливості застосування методів штучного інтелекту, що у найближчому майбутньому з високою ймовірністю дозволить відмовитися від проведення очних слухань у безперечних справах та підвищити оперативність діяльність суддів і їх помічників.

3. Інтелектуалізація процесів підтримки судів

Машинне навчання є потужним інструментом «інтелектуальної підтримки» судді, яке ставить собі за мету передбачити результат за вхідними даними. Чим різноманітніші вхідні дані, тим простіше машині знайти закономірності і тим точніше результат. Якість роботи алгоритмів навчання залежить від вирішення задачі класифікації існуючих даних. Класичним підходом для інтелектуальних судових систем є тематична категоризація, яка дозволяє відсортувати документи відповідно категорії справ та їх предмета [6, с. 114-122]. А категоризація щодо позитивного або негативного змісту може надати користувачам більш точний і корисний пошуковий образ. Тоді маркування документів їхнім емоційним змістом стане привабливою частиною контенту з яким працює як суддя, так і інші учасники судового процесу. Якщо розглядати емоційну категоризацію загалом, то окрім використання категоризації настроїв для електронних документів її можливо застосовувати для складених у довільній формі скарг або позивних заяв, що подані у форматі природної мови, будь-яких запитів навіть за допомогою месенджерів. Складний аспект цієї проблеми, полягає в тому, що теми можливо ідентифікувати за категорією справ або ключовими словами, а емоційний зміст – неможливо, він висловлюється більш тонкими засобами. Проте, завдяки тому, що велика частка таких документів стандартизована, вони можуть бути залучені в якості даних для машинного навчання з обраного корпусу текстів. Ці корпуси текстів і тренувана на їх базі семантична мережа можуть стати основою розробки ІТ для вирішення одного з болючих питань судової системи – проблеми єдності судової практики. Ця єдність потрібна для підвищення довіри суспільства, прогнозованості судових рішень, оперативності та швидкості розгляду судових справ. Крім того, автоматизований відбір категорій справ та самих справ-еталонів для аналізу судової практики суддями Верховного Суду суттєво прискорить реакцію вищої судової інстанції на невідповідне трактування окремих норм права судами нижчих інстанцій.

Література:

1. Судова реформа в Україні: короткий огляд: веб-сайт. URL: <https://dejure.foundation/library/sudova-reforma-v-ukraini-scho-zminylos-za-try-roku> (дата звернення: 16.10.2022).

2. Ведернікова І. Про виклики для судової системи, суддів-коллаборантів та непотоплюваний ОАСК. *Дзеркало тижня*. 2022. 11 квітня. URL: <https://zn.ua/ukr/internal/holova-verkhovnoho-sudu-vsevolod-knjazjev-meni-soromno-za-rishennja-chleniv-vrp-jaki-podal-i-vidstavku-za-dva-dni-do-pochatku-vijni.html> (дата звернення: 17.10.2022).

3. Лефтеров О. В., Бардадим Т. О., Міхновська А. Г. Електронне судочинство стан і перспективи. *Наукові конференції*. 2020.08 XXVII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Проблеми